

Critique and Analysis of Alexander Pushkin's Tale *The Dead Princess and the Seven Knights* from the Perspective of Genette's Intertextuality

Mahnaz Norouzi*¹, Mahnush Eskandari²

Received: 02/04/2024
Accepted: 20/07/2024

Abstract

Alexander Pushkin, the renowned writer of the 19th century and the golden age of Russian literature, has presented original and unparalleled works to world literature with his unique literary style and language. In the present study, after elucidating the theory of intertextuality by Gerard Genette and considering the requirements of this theory and employing the method of content and thematic analysis along with comparative reading of narrative elements, the famous tale "The Dead Princess and the Seven Knights" by Alexander Pushkin, the illustrious poet of the 19th century Russia, has been scrutinized and critiqued. The analysis indicates that Pushkin's tale has intertextual relationships with numerous texts including three tales: "Sleeping Princess" by Vasily Zhukovsky, "Snow White and the Seven Dwarfs" by the Brothers Grimm, and "Sleeping Beauty" by Charles Perrault. In other words, it serves as an echo of its

* Corresponding Author's E-mail:
mah.norouzi@atu.ac.ir

1. Assistant professor, Department of Russian language, Allameh Tabatabai' University, Tehran, Iran.

<http://www.orcid.org/0000-0001-6919-0138>

2. Associate Professor, Department of Russian language, Allameh Tabatabai' University, Tehran, Iran.

<http://www.orcid.org/0000-0002-4259-1713>

Copyright: © 2023 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY- NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

predecessors. The comparative critique and analysis of these tales, besides confirming structural and narrative similarities among them, suggests that they all share a common underlying theme despite their Russian adaptations: a beautiful girl cursed by envy or revenge falls into a deep sleep but is ultimately rescued and the tale ends happily. The intertextual relationships between the tales leave no doubt about their intertextuality for Pushkin's tale, although Pushkin, by adhering to Russian narrative traditions, has deviated from mere imitation and infused the Russian spirit into this tale.

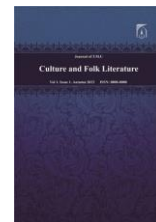
Keywords: Transtextuality, Intertextuality, Gerard Genette, Russian tale, Pushkin.

Introduction

The theoretical background of the research

The nature of folklore and stories entails not to be attributed to a specific nation, as many stories have been reproduced in various cultures and adopted the cultural flavor of their origin. Stories are either collective or authorless (folk tales) or authored (literary tales), each with its own characteristics. In the present study, an analysis and critique of the intertextuality of one of Alexander Pushkin's literary tales titled *The Dead Princess and the Seven Knights*, a famous work of the nineteenth-century Russian writer, has been undertaken. Although numerous studies have been conducted in Iran and globally in recent years focusing on the theory of intertextuality as a novel and widely applicable theory in comparative and literary criticism studies across various literary and artistic fields, investigations have shown that no work has been published regarding the examination of the intertextual relationship between the mentioned tales and Pushkin's tale based on Genette's theory, making this research unprecedented.

Gerard Genette expanded “the domain of literary studies and named any relationship between a text and other texts or external

factors with the new term transtextuality, dividing it into five categories, with intertextuality being one of them. The other types of transtextuality are architextuality, paratextuality, metatextuality, and hypertextuality, each encompassing other classifications. Among these, intertextuality and hypertextuality deal with the relationship between two artistic texts, while the other forms of transtextuality refer to the relationship between a text and continuous or discrete paratexts. Metatextuality focuses on the interpretive relationship of one text to another, while architextuality deals with the relationship between a text and its associated genre” (Ahmadi, 2010, p. 42). The examination of Genette's intertextuality indicates that it “has narrower dimensions and is based on the co-presence of two texts. In other words, whenever a part of one text (Text 1) is present in another text (Text 2), the relationship between these two is considered intertextual” (Namvar Motlaq, 2007, p. 87). It is clear that Genette's intertextuality emphasizes the presence of one text in another and the element of borrowing, which has been taken into account in this study.

Research objectives and questions

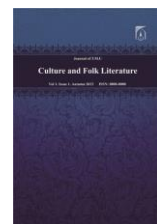
In this research, we aim to answer the question: considering the genius and creativity of Alexander Pushkin, the great Russian writer, his story can be considered an independent and original work, or based on the theory of intertextuality, can the mentioned pretexts be considered influential in its creation? In this research, we seek to elucidate the hypothesis that Pushkin's story, like any other story in world literature, has had multiple pretexts, and given the author's familiarity with world folklore and foreign languages, these pretexts extend beyond Russian folklore. This study aims to determine the degree of coherence and alignment and ultimately, to identify the intertextual relationship between the stories, showing that intertextual links in the genre of storytelling are much stronger due to their derivation from the wellspring of world

culture, and the repetition of some motifs and narrative and structural elements in these works is clear evidence of this claim.

Main discussion

To achieve the goals of this research, Gérard Genette's intertextuality approach is first explained in the theoretical framework using the views of scholars in the field (Barthes, 1989; Kristeva, 1966; Ilyin, 1996; Ahmadi, 2010; Namvar Motlagh, 2007; Namvar Motlagh, 2011). Then, using content and thematic analysis, a comparative reading of the structural and narrative elements of Pushkin's story is conducted, determining its intertextual relationships with the mentioned texts. Given that the beginning of Pushkin's storytelling in his literary life is linked to his friendly and literary relationship with Vasily Zhukovsky (1783-1852), and both wrote and published their stories between 1831 and 1835, an analysis of their mutual influences is provided. Subsequently, after presenting a summary of Pushkin's story, the pre-texts of this tale in the literature of various nations, including Germany, France, England, Africa, and Russia, were thoroughly analyzed and examined. The comparative reading of these stories based on Genette's intertextuality theory suggests that while Pushkin's story does not directly or overtly borrow from other stories, the connections between them become apparent to a reader familiar with the earlier texts. Therefore, their intertextual relations are implicitly determined, as the presence of one text within another is clearly observable. Finally, due to space limitations, the results of comparing the similarities and differences between Pushkin's story and the three main stories (*Snow White and the Seven Dwarfs*, *Sleeping Princess*, and *Sleeping Beauty*) are presented in a table, examining narrative elements such as protagonists, number of characters, point of view, format and form, theme, beginning, sequence of events, ending, conflicts, setting, and magical elements.

Conclusion

The results of the analysis indicate that the point of view, theme, ending in the story structure, and conflict are among the complete similarities between these stories, while elements such as characters, format, and form, theme, setting, magical elements, as well as the introduction, story beginning, sequence of events, climax, and final clichés in the story structure are examples of divergence. Overall, the intertextual relationship between Pushkin's tale and the Grimm Brothers' *Snow White and the Seven Dwarfs* is stronger, while Zhukovsky's *Sleeping Princess* is more closely linked to Charles Perrault's *Sleeping Beauty*. In Pushkin's story, there is a clear process of expansion compared to its pretexts, depicting themes of victory of good over evil, the power of love, and the loyalty or assistance from natural forces, reflecting Pushkin's inclination to create a work with an independent and national spirit. Both Zhukovsky and Pushkin emerged from the same cultural background, and from an intertextual perspective, this similarity cannot be explicitly called influence. Rather, as observed in the structural analysis, Pushkin's text can also be seen in several other texts from different cultures, including German and French, which is intrinsic to the concept of intertextuality.

References

- Ahmadi, B. (2010). *Structure and interpretation of the text (semiotics and structuralism)*. Markaz.
- Namvar Matlaq, B. (2007). Transtextuality: A study of the relationships between texts. *Journal of Humanities Research*, 56, 83-98.

دوماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه
سال ۱۲، شماره ۵۸، مهر و آبان ۱۴۰۳
مقاله پژوهشی

نقد و تحلیل قصه «شاهزاده خانم مُرده و هفت بهادر» اثر آلکساندر پوشکین از منظر بینامتنیت ژنتی

مهناز نوروزی^{۱*}، مهنوش اسکندری^۲

(دریافت: ۱۴۰۳/۰۱/۱۴ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۳۰)

چکیده

آلکساندر پوشکین، نویسنده نامدار قرن نوزدهم و عصر طلایی ادبیات روسیه، با سبک و زبان ادبی خاص خود آثاری اصیل و بی‌بدیل را به ادبیات جهان عرضه کرده است. اگرچه او بیشتر به‌عنوان شاعر اشتهار دارد، اما در اغلب ژانرهای ادبی قلم‌فرسایی کرده و علاقه‌اش به آثار ادبیات شفاهی یا فولکلور موجب خلق قصه‌هایی ماندگار در ادبیات روسی شده است. در پژوهش حاضر، پس از تبیین نظریه بینامتنیت ژرار ژنت و با توجه به بایسته‌های این نظریه و بهره‌مندی از روش تحلیل محتوا و مضمون و خوانش تطبیقی عناصر داستانی، به بررسی و نقد قصه مشهور «شاهزاده خانم مُرده و هفت بهادر» نوشته آلکساندر پوشکین، شاعر پرآوازه قرن

۱. استادیار گروه زبان روسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

* mah.norouzi@atu.ac.ir
<http://www.orcid.org/0000-0001-6919-0138>

۲. دانشیار گروه زبان روسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

<http://www.orcid.org/0000-0002-4259-1713>

Copyright: © 2023 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY - NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

نوزدهم روسیه پرداخته شده است. بررسی‌ها مؤید این مطلب است که قصه پوشکین دارای روابط بینامتنی با متون متعدد از جمله سه قصه «شاهزاده‌خانم خفته» اثر واسیلی ژوکوفسکی، «سفیدبرفی و هفت کوتوله» نوشته برادران گریم و «زیبای خفته» اثر شارل پرو است و به عبارتی، واگویه‌ای از متون متقدم خود است. نقد و تحلیل تطبیقی قصه‌ها علاوه بر احراز شباهت‌های ساختاری و روایی میان آن‌ها، تأکید دارد که در همه آن‌ها با وجود تفاوت‌های روساختی، یک درون‌مایه کلی و مشترک وجود دارد: دختری زیبارو به واسطه حسد یا انتقام جادو می‌شود و به خوابی عمیق فرو می‌رود، اما نجات می‌یابد و قصه فرجامی خوش دارد. مناسبات بینامتنی قصه‌ها تردیدی در پیش‌متن بودن آن‌ها برای قصه پوشکین باقی نمی‌گذارد، هر چند که پوشکین با پیروی از سنت‌های روایی روسی، از برگرفتنی صرف دور شده و روح روسی را در این قصه دمیده است.

واژه‌های کلیدی: ترامنتیت، بینامتنیت، ژرار ژنت، قصه روسی، پوشکین.

۱. مقدمه

آثار فولکلور و به‌ویژه قصه‌ها به‌عنوان یکی از قدیم‌ترین اشکال ادبیات و فرهنگ در جوامع مختلف و تاریخ بشر وجود داشته و بستر انتقال و تثبیت دانش‌ها، ارزش‌ها، باورها و تجارب جمعی به نسل‌های بعدی بوده‌اند. در فرهنگ سخن در برابر واژه قصه (qesse) آمده است: «سرگذشت یا ماجرای واقعی یا خیالی که معمولاً به‌صورت کوتاه نقل می‌شود» (انوری، ۱۳۸۱، ص. ۵۵۴۴). در ادبیات روسی واژه قصه به‌شکل «сказка/skaska» از ریشه اسلاوی گرفته شده و معمولاً به آثاری گفته می‌شود که «با الهام از فولکلور محلی و افسانه‌های خیالی ساخته می‌شوند و اغلب شامل شخصیت‌های غیرواقعی و رویدادهای شگفت‌انگیز هستند» (□□□, 2008, c. 1192) و

نقد و تحلیل قصه «شاهزاده خانم مُرده و هفت بهادر» اثر... مهناز نوروزی و همکار
محتوای آن‌ها «منطبق بر فضا و مکان واقعی نیست، اما سرشار از حقیقت‌مانندی و
جزئیات واقعی و ملموس هستند و توصیف‌گر شرایط تاریخی و طبیعی هر ملتی
هستند» (Николюкин, 2001, с. 989).

بنا به نظر میرصادقی «معمولاً به آثاری که در آن‌ها تأکید بر حوادث خارق‌العاده،
بیشتر از تحول و تکوین آدم‌ها و شخصیت‌ها است، قصه می‌گویند. در قصه محور
ماجرا بر حوادث خلق‌الساعه می‌گردد. حوادث قصه‌ها را به وجود می‌آورند و درواقع،
رکن اساسی و بنیادی آن را تشکیل می‌دهند، بی‌آنکه در گسترش و بازسازی قهرمان‌ها و
آدم‌های قصه نقش داشته باشند. به عبارت دیگر، شخصیت‌ها و قهرمان‌ها، در قصه کم‌تر
دگرگونی می‌یابند و بیشتر دستخوش حوادث و ماجراهای گوناگونند» (میرصادقی، ۱۳۶۰،
ص. ۳۷). از نظر پراپ و نیکیفوروف، از فولکلورشناسان روسی، قصه‌ها «داستان‌هایی
شفاهی هستند که به منظور سرگرمی میان مردم رواج یافته و مضامین غیرعادی را در بستر
رویدادهای روزمره و درعین‌حال با وجه فانتزی و شگفت‌انگیز بیان نموده و دارای ساختار
و سبک منحصر به خویش می‌باشند» (Пропп, 1984, с. 24). قصه در ادبیات روسی به دو
دسته بزرگ عامیانه (فاقد نویسنده و برگرفته از آثار شفاهی مردمی و به عبارتی فولکلور)
و ادبی (زاییده ذهن خلاق نویسندگان زبردست و بازنویسی و بازآفرینی شده با الهام از
ادبیات شفاهی) تقسیم می‌شوند. پرواضح است که قصه‌های پوشکین را باید در زمره
قصه‌های ادبی برشماریم.

آلکساندر پوشکین (۱۷۹۹-۱۸۳۷) از شاعران پرآوازه در ادبیات روسیه و جهان
است که در پاسداشت زبان ادبی روسی، او را هم‌سنگ فردوسی در ادبیات فارسی
می‌دانند. پوشکین در سال‌های پایانی زندگی‌اش آثار زیادی، از جمله قصه‌های مشهوری
را نگاشته است: «قصه کشیش و خدمتکارش بالدا» (۱۸۳۰)، «قصه تزار سالطان و

پسرش، شاهزاده گِیدون سالتانوویچ، بهادر مشهور و قدرتمند و شاهزاده خانم قو زیبا» (۱۸۳۱)، «قصه ماهیگیر و ماهی» (۱۸۳۳)، «قصه شاهزاده خانم مُرده و هفت بهادر»^۱ (۱۸۳۳) و «قصه خروس طلایی» (۱۸۳۴). استعداد نبوغ آمیز پوشکین در تلفیق سبک عامیانه و ادبی موجب شد تا «قصه‌های او رفته‌رفته در جایگاه الفبای آثار ملی جای گیرند، قصه‌هایی که در آن‌ها، شخصیت‌ها در تلاش بودند تا در محاصره مسائل هولناک اخلاقی و ریشه‌ای زندگی، نیک‌رفتار و درست‌کردار باشند» (Непомнящий, 1987, с. 189). اما علاقه پوشکین به فولکلور و قصه‌نویسی از کجا نشئت گرفته است؟

یادداشت‌هایی از پوشکین درباره فولکلور روسی و پیش‌نویس برخی قصه‌هایش از دوران تبعیدش در میخائیلوفسکایه^۲ (۱۸۲۴-۱۸۲۶) برجای مانده است. بسیاری از محققان آثار پوشکین از جمله آننکوف، تسی یافلوفسکی و آزادوفسکی معتقدند که علاقه پوشکین به فولکلور روسی و قصه‌نویسی ریشه در دوران کودکی او و حضور دایه‌اش، آرینا رادی‌اناوناد دارد که «پیرزنی آشنا با داستان‌ها و قصه‌های فولکلوری روسی بود. او این قصه‌های قدیمی را برای پوشکین تعریف می‌کرد و کتاب‌های زیادی برای او می‌خواند ... [پوشکین] به کمک دایه خود با آثار ملی و قصه‌های فولکلوری و قدیمی روسیه آشنا شد» (کریمی مطهر و یحیی پور، ۱۳۹۰، ص. ۴). آرینا همچنین، در دوران تبعید شاعر در میخائیلوفسکایه نیز تنها مونس و همدم او بود و شب‌ها برایش قصه و ترانه‌های عامیانه می‌خواند. در همین دوران، پوشکین در نامه‌ای به برادرش می‌نویسد: «... شب‌ها قصه گوش می‌دهم و کاستی‌های تربیت لعنتی‌ام را جبران می‌کنم. وه که چه بی‌نظیرند! هر کدام برای خود یک منظومه‌اند!» (Пушкин, т.3, с. 121,129). سه هفته بعد از نگارش این نامه هم دوباره خطاب به یکی از دوستانش به نام شوارتس

نقد و تحلیل قصه «شاهزاده‌خانم مُرده و هفت بهادر» اثر..._____ مهناز نوروزی و همکار می‌نویسد: «... شب‌ها به قصه‌های دایه‌ام گوش می‌دهم ... او یگانه دوست من است و فقط در کنار او احساس دلتنگی نمی‌کنم» (Филин, 2008, с. 100).

علاوه‌براین، پوشکین خود با قصه‌های برادران گریم آشنا بوده و «ترجمه فرانسوی این کتاب، چاپ سال ۱۸۳۰ در کتابخانه او موجود بوده است. این کتاب به زبان آلمانی هم در کتابخانه لیتسی^۳ که پوشکین کوچک اغلب اوقاتش را در آنجا به سر می‌برده، وجود داشته است» (Вересаев, 1993, с. 34). گفتنی است که پوشکین از دوران کودکی به‌خوبی و حتی بهتر از زبان مادری‌اش با زبان فرانسوی آشنایی داشته و در دوران تحصیل در لیتسی نیز با زبان آلمانی و انگلیسی آشنا شده است. بنابراین، آشنایی با آثار نویسندگان غربی برای او امری بدیهی بوده است.

قصه موردبررسی ما در پژوهش حاضر با نام «شاهزاده‌خانم مُرده و هفت بهادر» در سال ۱۸۳۳ در بولدینا^۴ نوشته شده و یک سال بعد انتشار یافته است. در پژوهش حاضر، پس از تبیین رویکرد بینامتنیت ژرار ژنت^۵ در بخش چارچوب نظری، با بهره‌گیری از شیوه تحلیل محتوا و مضمون، به خوانش تطبیقی عناصر و ویژگی‌های ساختاری و روایی قصه پریان «شاهزاده خانم مُرده و هفت بهادر» اثر آکساندر پوشکین (۱۸۳۳) پرداخته و سپس، به نقد و تحلیل روابط بینامتنی این قصه با سه پیش‌متن اصلی آن شامل شاهزاده‌خانم خفته^۶ (۱۸۳۱) اثر واسیلی ژوکوفسکی، سفیدبرفی و هفت کوتوله^۷ (۱۸۱۲) نوشته برادران گریم و زیبای خفته^۸ (۱۶۹۷) شارل پرو می‌پردازیم. حال پرسش اساسی ما این است که با توجه به نبوغ و خلاقیت نویسنده روس، آیا می‌توان قصه او را اثری مستقل و اصیل برشمرد یا بنا بر نظریه بینامتنیت می‌توان پیش‌متن‌های مذکور را در آفرینش آن مؤثر دانست؟ در این پژوهش به دنبال تبیین این فرضیه هستیم که قصه پوشکین نیز مانند هر قصه دیگری در ادبیات جهان دارای

پیش‌متن‌های متعددی بوده و با توجه به زمینه‌آشنایی نویسنده با آثار فولکلور جهان و همچنین زبان‌های خارجی، این پیش‌متن‌ها از فولکلور روسی فراتر می‌روند. این پژوهش بر آن است تا میزان هم‌سویی و انطباق و درنهایت، رابطه بینامتنی قصه‌ها را مشخص کند و نشان دهد که پیوندهای بینامتنی در ژانر قصه به‌واسطه نشئت گرفتن از آبخور فرهنگ جهانی بسیار محکم‌تر بوده و تکرار برخی درون‌مایه‌ها و عناصر روایی و ساختاری در این آثار، خود گواهی آشکار بر این ادعاست.

۲. پیشینه پژوهش

در سال‌های اخیر پژوهش‌های زیادی در ایران با محوریت نظریه بینامتنیت به‌عنوان نظریه‌ای نوین و پرکاربرد در نقد ادبی و با هدف کشف ارجاعات بینامتنی آثار مختلف ادبیات جهان صورت گرفته است و یک جست‌وجوی ساده با کلیدواژه بینامتنیت در پایگاه مجلات تخصصی نور (www.noormags.ir) نشان می‌دهد که بالغ بر سیصد مقاله در این حوزه و تنها در این پایگاه وجود دارد و بی‌شک تعداد آن‌ها با احتساب دیگر پایگاه‌ها و همچنین مقالات به زبان‌های غیرفارسی بسیار بیشتر هم خواهد بود. با وجود این، مهم‌ترین کتاب‌های منتشرشده در ایران و ازجمله منابع اصلی و پایه در این حوزه تا به امروز مناسبات بینامتنی نوشته کورش صفوی (۱۳۷۶)، *درآمدی بر بینامتنیت: نظریه‌ها و کاربردها* (۱۳۹۰) نوشته بهمن نامور مطلق، *بینامتنیت گراهام آلن با ترجمه پیام یزدانجو* (چاپ اول، ۱۳۸۰) و *بینامتنیت در ادبیات داستانی معاصر: تأثیرپذیری نثر داستانی معاصر از آثار متون کهن فارسی نوشته افشین و لیلا سنایی پورناک و محمد نسیم‌فر* (۱۳۹۶) هستند. بررسی‌ها نشان دادند که اغلب مقاله‌های انتشاریافته در زمینه تحلیل مناسبات بینامتنی در ایران غالباً در حوزه‌های گوناگون ادبیات فارسی، نقاشی، سینما و قرآن با رویکرد تطبیقی و تحلیل درون‌فرهنگی و گاه بینا‌فرهنگی میان

نقد و تحلیل قصه «شاهزاده خانم مُرده و هفت بهادر» اثر... مهناز نوروزی و همکار

نمونه‌های متناظر غربی و شرقی به انجام رسیده‌اند که برای جلوگیری از اطاله کلام به ذکر چند نمونه مرتبط با موضوع پژوهش حاضر بسنده می‌کنیم:

- «بررسی تطبیقی سه قصه کهن از کلیله و دمنه و مرزبان‌نامه» نوشته محمود رضایی دشت‌ارژنه (ادبیات داستانی، ۱۳۸۲) که در آن مؤلف به تعیین ویژگی‌های اقتباس و راویینی از کلیله و دمنه می‌پردازد و بدین منظور قصه‌های «زاغی که بر بالای درختی خانه داشت» از کلیله و دمنه و «موش و مار» و «موش خایه‌دزد و کدخدای» را از مرزبان‌نامه مورد واکاوی قرار داده است؛

- «نقد و تحلیل قصه‌ای از مرزبان‌نامه براساس رویکرد بینامتنیت» نوشته محمود رضایی دشت‌ارژنه (نقد ادبی، ۱۳۸۷) که در آن مؤلف به این نتیجه می‌رسد که قصه‌ای از مرزبان‌نامه با نام ایراجسته با خسرو از دیدگاه رویکرد بینامتنیت ژنت، چون بسیاری از متون دیگر، متنی اصیل و مستقل نبوده و واگویه‌ای از هزاران متن فرهنگی پیش از خود از جمله کلیله و دمنه، شاهنامه، گرشاسب‌نامه و کارنامه اردشیر بابکان است؛

- «بینامتنیت در قصه طوطی و حکیم اسرارنامه عطار و طوطی و بازرگان مولوی از منظر عناصر داستانی» نوشته حافظ صادق‌پور (همایش «بینامتنیت در ادبیات و هنر»، آبان ۱۳۸۷) که در آن نگارنده معتقد است مولوی در نگارش داستان طوطی و بازرگان به قصه طوطی و حکیم هندی عطار نظر داشته و در به‌کارگیری عناصر داستانی نسبت به متن عطار، از گفت‌وگو و تداعی‌های آزاد بیش از همه بهره برده است؛

- «قصه‌های فارسی: ریشه‌یابی داستان‌های «هزار و یک روز» با رویکرد بینامتنی ژرار ژنت» نوشته عالیه یوسف‌فام و رضا طاهری (فرهنگ و ادبیات عامه، ۱۳۹۷) که در آن مؤلفان ضمن تبیین روابط بینامتنی «هزار و یک روز» نوشته فرانسوا پتیس دلاکروا با قصه‌های عامیانه ایران، به این مهم دست یافته‌اند که دلاکروا به پیش‌متنی از داستان‌های

عامیانه ایرانی به مثابه زیرمتن‌هایی که از روی آن‌ها «جامع‌الحکایات» گردآوری و ترجمه شده، دسترسی داشته و این اثر را نمی‌توان زاییده خیال نویسنده‌اش قلمداد کرد.

همچنین، بررسی‌ها نشان داده است که برخی مقالات روسی به صورت گذرا به بیان ویژگی‌های قصه مورد بحث ما در این پژوهش از ابعاد مختلف پرداخته‌اند: برای نمونه «شخصیت‌پردازی در قصه شاهزاده‌خانم مُرده و هفت بهادر اثر پوشکین» (گویانوا، ۲۰۱۵، مجله یونی اوچیونی، ش ۲)؛ «تحلیل فرهنگ‌شناسانه شخصیت‌های قصه جادویی آلمانی سفیدبرفی و شاهزاده‌خانم مُرده و هفت بهادر اثر پوشکین» (بادیستووا و پاپووا، ۲۰۰۷، مجله دانشگاه فدرال شمالی - شرقی آماسووا)؛ «تحلیل مقایسه‌ای قصه‌های سفیدبرفی و هفت کوتوله از برادران گریم و شاهزاده‌خانم مُرده و هفت بهادر از پوشکین» (سیجلییوا، مجموعه مقالات کنفرانس علم جوان، ۲۰۱۹)؛ «سوژه سرگردان قصه زیبای خفته در ادبیات و فولکلور روسی و خارجی» (کالسنیکووا، موشکاتینا و تیمافیوا، مجموعه مقالات کنفرانس بین‌المللی دانش‌آموزان، چیپوک‌سار، ۲۰۱۷)؛ «مقایسه تطبیقی دو قصه شاهزاده‌خانم مُرده و هفت بهادر از پوشکین و شاهزاده‌خانم خفته از واسیلی ژوکوفسکی» (ژیویچکین، آباجیان و گارباچوف، ۲۰۱۵، مجله یونی اوچیونی، ش ۱) و غیره. اما همان‌طور که از عنوان اغلب مقالات هم برمی‌آید، نگارندگان آن‌ها از بررسی تطبیقی ساختار و محتوا و بیان تأثیر یا تأثر آثار فراتر نرفته‌اند. درنهایت، مشخص شد که نه در ایران و نه در روسیه تاکنون اثری درخصوص بررسی رابطه بینامتنی پیش‌متن‌های قصه پوشکین براساس نظریه ژرار ژنت انتشار نیافته و این پژوهش مسبوق به سابقه نیست.

نقد و تحلیل قصه «شاهزاده‌خانم مُرده و هفت بهادر» اثر... مهناز نوروزی و همکار

۳. چارچوب نظری

از آنجا که مقصود از این پژوهش نقد و تحلیل قصه «شاهزاده‌خانم مُرده و هفت بهادر» اثر پوشکین با تکیه بر نظریه بینامتنیت ژرار ژنت است، بنابراین، به شرح مختصر تاریخیچه ظهور و گسترش این نظریه و سپس آرای ژنت درباره آن می‌پردازیم. بینامتنیت که در نقد ادبی به معنای پیوند یا هم‌بستگی میان یک متن ادبی با دیگر متون به‌کار می‌رود، در گذر زمان، به یکی از مفاهیم کلیدی پسا‌ساختارگرایی و پست‌مدرنیسم بدل شده است. نمایندگان این جریان‌های ادبی با تلقی فرهنگ به‌عنوان آمیزه‌ای از متون و در نتیجه، به‌عنوان یک «بین‌متن» واحد، بینامتنیت را ویژگی اجباری هر متنی می‌دانستند که به نظر آن‌ها همیشه حاوی ارجاعات آگاهانه یا ناخودآگاه به متون دیگر است و «به پارچه‌ای نوبافته از نقل‌قول‌های قدیمی» (Bart, 1989, c. 417) می‌ماند. این درک از متن ادبی مستلزم تضعیف اصل نویسنده در آن است که در نهایت تحت‌عنوان «مرگ مؤلف» از سوی بارت اعلام می‌شود. در تحلیل ادبی معاصر، بینامتنیت اغلب همه اشکال ممکن روابط بین متون اعم از کنایه، تقلید، برگزینی و نقل‌قول را دربر می‌گیرد. بدین ترتیب، هم یک متن مجزا و هم مجموعه‌ای از متون را که به‌لحاظ نویسنده، ژانر ادبی، مکتب ادبی، مضمون و مانند آن‌ها اشتراکاتی دارند، می‌توان در چارچوب روابط بینامتنی مورد توجه و مذاقه قرار داد.

اصطلاح بینامتنیت در سال ۱۹۶۶م از سوی ژولیا کریستوا و براساس تحلیل نظریه «گفت‌وگومندی» و «چندصدایی» رمان میخائیل باختین، منتقد و نظریه‌پرداز روسی و همچنین، برپایه زبان‌شناسی سوسور، نشانه‌شناس سوئیسی و بنیان‌گذار زبان‌شناسی مطرح شد. این اصطلاح، در راستای ثبت پدیده گفت‌وگو میان یک متن با متون و ژانرهای پیش و موازی با آن در زمان به‌کار گرفته شد. هر متنی، هر دست‌آفریده

منحصربه‌فردی، در قالب پاسخ به متون قبلی در نظر گرفته شده و «جهان، از دریچه بینامتنیت، به‌عنوان یک متن و به‌عبارتی، بینامتن عظیم ظاهر می‌شود که در آن همه‌چیز قبلاً گفته شده و چیزهای جدید فقط به‌عنوان مخلوطی از عناصر خاص در ترکیب‌های دیگر امکان ظهور می‌یابند» (Ильин, 1996, с. 158). شکل‌گیری حلقه تِل‌کِل که علاوه بر کریستوا، چهره‌های شاخصی همچون رولان بارت، میشل فوکو، ژاک دریدا، فیلیپ سولرس و عدّه‌ای دیگر در آن حضور داشتند، و به‌ویژه فعالیت‌های کریستوا و بارت موجب نفوذ و رسمی شدن اصطلاح بینامتنیت در گذر زمان شد. پس از ژولیو کریستوا و رولان بارت، به‌دنبال تلاش‌های گسترده و جدی افرادی همچون لوران ژنی، مایکل ریفاتر و سپس ژرار ژنت، بینامتنیت از یک نظریه صرف به نظریه‌ای کاربردی و روشی نوین و فراگیر برای تحلیل متن تبدیل می‌شود. ژرار ژنت

با گسترش دامنه مطالعاتی کریستوا هر نوع رابطه میان یک متن با متن‌های دیگر یا غیر خود را با واژه جدید ترامتنیت نام‌گذاری نمود و آن را به پنج دسته تقسیم کرد که بینامتنیت یکی از اقسام آن محسوب می‌گردد. اقسام دیگر ترامتنیت^۹ عبارت‌اند از سرمتنیت^{۱۰}، پیرامتنیت^{۱۱}، فرامتنیت^{۱۲} و بیش‌متنیت^{۱۳} که هر یک تقسیم‌بندی‌های دیگری را شامل می‌شود. از این میان، بینامتنیت و بیش‌متنیت به رابطه میان دو متن هنری می‌پردازند و سایر اقسام ترامتنیت به رابطه میان یک متن و پیرامتن‌های پیوسته و گسسته اشاره دارند. فرامتن رابطه تفسیری یک متن نسبت به متن دیگر را موردتوجه قرار می‌دهد و سرمتنیت به رابطه میان یک متن و گونه‌ای که به آن تعلق دارد، می‌پردازد (احمدی، ۱۳۸۹، ص. ۴۲).

بررسی بینامتنیت ژنتی نشان می‌دهد که «دارای ابعاد محدودتری است و رابطه میان دو متن براساس هم‌حضور است. به‌عبارت‌دیگر، هرگاه بخشی از یک متن (متن ۱) در متن دیگری (متن ۲) حضور داشته باشد، رابطه میان این دو، رابطه بینامتنی محسوب

نقد و تحلیل قصه «شاهزاده‌خانم مُرده و هفت بهادر» اثر... مهناز نوروزی و همکار می‌شود» (نامور مطلق، ۱۳۸۶، ص. ۸۷). آنچه مسلم است بینامتنیت ژنتی به حضور متنی در متن دیگر و عنصر برگرفتنگی تأکید بسیار دارد و ما نیز در این تحقیق این امر را مدنظر قرار داده‌ایم.

ژنت همچنین بینامتنیت را در

سه دسته ۱. صریح و اعلام‌شده، ۲. غیرصریح و پنهان‌شده و ۳. ضمنی مورد بحث قرار می‌دهد. از دیدگاه او دسته اول، یعنی بینامتنیت صریح بیانگر حضور آشکار یک متن در متن دیگر بدون قصد نویسنده در پنهان کردن این موضوع است؛ در دسته دوم، شاهد حضور پنهان متن اول در متن دوم و بدون اشاره مؤلف به مرجع هستیم؛ و در دسته سوم، مؤلف بدون اشاره صریح و آشکار با آوردن اشارات ضمنی و برخی نشانه‌ها در متن، خواننده را به متن اول رهنمون می‌گردد که البته مستلزم آشنایی مخاطبان با متن اول است (ر.ک. نامور مطلق، ۱۳۸۶، صص. ۸۶ - ۸۸).

حال که به شناختی نسبی از این نظریه دست یافتیم، در ادامه پس از بیان برخی مباحث مقدماتی برای ورود به بحث اصلی، به نقد و تحلیل قصه پوشکین از منظر بینامتنیت ژنتی می‌پردازیم.

۴. بحث و بررسی

۴-۱. آغاز قصه‌نویسی در مسیر ادبی پوشکین

بررسی‌ها نشان می‌دهد که آغاز قصه‌نویسی در مسیر زندگی ادبی پوشکین به رابطه دوستانه و ادبی او با ژوکوفسکی بازمی‌گردد و هر دوی آن‌ها بین سال‌های ۱۸۳۱ تا ۱۸۳۵ دست به نگارش و انتشار قصه‌های خود زده‌اند. دوستی میان آن‌ها با وجود اختلاف سنی شانزده‌ساله،

بسیار عمیق بوده و ژوکوفسکی بیست‌ساله که به منزل پوشکین‌ها رفت‌وآمد داشته، پوشکین چهارساله را می‌دیده و می‌شناخته (Цявловский, 1991, c. 91) و سال‌ها بعد در اواسط دهه ۱۸۱۰ ژوکوفسکی برای خدمت به ملکه، عازم تزارسکویه‌سلو شده و با پوشکین جوان نیز در لیتسی ارتباط داشته و به تدریج طی سال‌ها رابطه آن‌ها در زندگی ادبی نیز پیوندی محکم می‌خورد. ژوکوفسکی به‌عنوان معلم پوشکین در لیتسی، خیلی زود پی به نبوغ او برده و طی بیست سال و اندی، همیشه حامی و الهام‌بخش پوشکین در سرودن شعر و پیشرفت ادبی‌اش بوده است (Новиков, 34. 2014, c. 33).

واسیلی ژوکوفسکی از نویسندگان و شاعران قرن نوزدهم روسیه بود که در دوره آغاز سیطره رمانتیسم بر ادبیات روسی پرآوازه شد. در دهه‌های سی و چهل قرن نوزدهم علاقه به فولکلور روسی و ادبیات عامه در بستر جریان رمانتیستی شدت گرفته بود و نویسندگان جوان از جمله ژوکوفسکی و پوشکین هم از این قافله عقب نماندند. در پی گسترش ژانر قصه ادبی، ژوکوفسکی «قصه سلطان برندی» (۱۸۳۱)، «جنگ موش‌ها و قورباغه‌ها» (۱۸۳۱) و «شاهزاده‌خانم خفته» را می‌نویسد. حتی بالاد مشهور او *سوئیلا* (۱۸۰۸ - ۱۸۱۲) را در زمره «اولین دستاوردهای فولکلورسم روسی» (Гуковский, 1981, c. 124) به‌شمار می‌آورند. بدین ترتیب، «ترجمه‌های ژوکوفسکی از قصه‌ها و داستان‌های آلمانی و آشنایی او با قصه‌های فرانسوی از جمله شارل پرو نیز زمینه را برای فعالیت او و دوستان نویسنده‌اش در زمینه قصه‌نویسی فراهم آورده بود» (Семенко, 1975, c. 170).

درباره چگونگی آغاز روند قصه‌نویسی ژوکوفسکی و پوشکین باید گفت که «در ۱۸ ژوئن سال ۱۸۳۱ ژوکوفسکی به همراه جمعی از افراد دربار روس، از ترس شیوع بیماری وبا به تزارسکویه‌سلو پناه آورده بودند و این آغاز ارتباط دوباره پوشکین و

نقد و تحلیل قصه «شاهزاده‌خانم مُرده و هفت بهادر» اثر..._____ مهناز نوروزی و همکار

ژوکوفسکی بعد از مدتی دوری بود» (Гроссман, 1960, с. 413). در پاییز همان سال ژوکوفسکی «مشغول بازنویسی قصه‌های عامیانه روسی و اروپایی شد. او که شیفته این قصه‌ها بود برای آشنا ساختن خوانندگان با قصه‌های جدید دست به ترجمه آن‌ها زده و در این بین به قصه‌هایی پرداخت که برای خودش جالب‌توجه و ارزشمند بودند» (Елеонская, 1913, с. 165). پوشکین و ژوکوفسکی در این زمان تصمیم می‌گیرند تا یک رقابت شاعرانه و دوستانه در نگارش بهترین بازنویسی از قصه‌های عامیانه ترتیب دهند. بنابراین

پوشکین براساس یادداشت‌های پیشین خود که بسیاری از آن‌ها برگرفته از سخنان و قصه‌گویی‌های دایه‌اش، آرینا رادی‌انونا بود، قصه بی‌نظیر درباره «تزار سالطان» را نوشت. پوشکین یک سال قبل هم قصه «کشیش و خدمتکارش بالدا» را براساس موضوعات ضدکلیسایی در فولکلور روسی تحریر کرده بود. قصه‌های ژوکوفسکی «شاهزاده‌خانم خفته» و «تزار برندی» در مقابل قصه پوشکین شانسی نداشتند (Гроссман, 1960, с. 413).

نیکلای گوگول نیز در آن زمان در کنار دو شاعر بود و داوری قصه‌ها را به او محوّل کرده بودند. گوگول درباره آن دوران، این‌طور می‌گوید:

تمام تابستان را در پاولوفسکایه و تزارسکویه‌سلو گذراندم ... تقریباً هر شب دور هم می‌نشستیم، ژوکوفسکی، پوشکین و من. چه آثار بی‌نظیری که به قلم این آقایان تحریر نمی‌شد! قصه‌های عامیانه روسی به قلم پوشکین ... قصه‌های عامیانه روسی به قلم ژوکوفسکی ... شگفت‌انگیز بود! ژوکوفسکی را نمی‌شد شناخت (История русской поэзии, 1968, с. 258).

ژوکوفسکی دست به ترجمه برخی داستان‌ها، فابل‌ها و از جمله قصه‌های مشهور آلمانی زده و گفته می‌شود که کتاب برادران گریم به نام قصه‌های کودکانه و خانوادگی

(۱۸۱۲) که امروزه با نام *افسانه‌های برادران گریم* شهرت دارد، منبع اصلی الهام ژوکوفسکی در خلق قصه «شاهزاده‌خانم خفته» بوده است؛ قصه‌ای که یکی از پیش‌متن‌های اصلی قصه «شاهزاده‌خانم مُرده و هفت بهادر» پوشکین به‌شمار می‌رود.

۲-۴. خلاصه قصه «شاهزاده‌خانم مُرده و هفت بهادر»

قصه «شاهزاده‌خانم مُرده و هفت بهادر» اثر پوشکین، به یکی از موضوعات متداول در قصه‌های پریان جهان یعنی موضوع نامادری بدجنس و دخترخوانده بی‌پناه می‌پردازد و در فهرست جهانی طبقه‌بندی قصه‌های عامیانه آرنه - تامپسون شماره ۷۰۹ (آینه سحرآمیز/ شاهزاده‌خانم مُرده) را دارد. خلاصه قصه بدین شرح است:

روزی روزگاری پادشاه پس از وداع با همسرش به سفری طولانی می‌رود. نه ماه بعد ملکه دختری زیبا و سفیدروی، سرخ‌گونه با گیسوانی مشکی به دنیا می‌آورد. بعد از بازگشت پادشاه، ملکه از دنیا می‌رود و پادشاه یک سال بعد با زنی زیبا اما بسیار حسود و بدجنس ازدواج می‌کند. نامادری یک آینه جادویی و سخن‌گو دارد که همیشه از او می‌خواهد به او بگوید که زیباترین زن دنیا، اوست. تا اینکه دختر پادشاه، شاهزاده‌خانم زیبا بزرگ شده و شاهزاده جوانی به نام اِلیسی به خواستگاری او می‌آید. حالا دیگر آینه در پاسخ به ملکه نامادری می‌گوید که زیباترین زن دنیا، شاهزاده‌خانم است. نامادری هم برای اینکه از شر شاهزاده‌خانم زیبا رها شود، دستور می‌دهد او را به جنگل برده و بکشند. اما این اتفاق نمی‌افتد و شاهزاده‌خانم سرگردان در جنگل، به یک کلبه می‌رسد که به هفت برادر پهلوان یا بهادر تعلق دارد. آن‌ها از شاهزاده‌خانم مراقبت می‌کنند. آینه جادویی به ملکه می‌گوید که شاهزاده‌خانم زنده است و ملکه هم ندیمه‌اش را در کسوت یک راهبه پیر گدا نزد دختر می‌فرستد. شاهزاده‌خانم به او نان می‌دهد و راهبه هم برای تشکر به او یک سیب سمی می‌دهد. شاهزاده‌خانم سیب را خورده و بی‌جان

نقد و تحلیل قصه «شاهزاده‌خانم مُرده و هفت بهادر» اثر... مهناز نوروزی و همکار

می‌افتد. هفت بهادر سر می‌رسند، ولی دیگر دیر است و پس از سه روز شاهزاده‌خانم را در یک تابوت شیشه‌ای قرار داده و به درون یک غار در کوهی بلند برده و آویزان می‌کنند. از سوئی شاهزاده ایسی، بی‌قرار دیدن روی نامزدش، برای پیدا کردن او از خورشید و ماه و باد یاری می‌طلبد. در این میان تنها باد است که نشانی شاهزاده‌خانم را به او می‌دهد. ایسی راهی سخت را پیموده و به غار رسیده و تابوت را می‌شکند و شاهزاده‌خانم بیدار شده و به اتفاق هم باز می‌گردند. نامادری بدجنس با دیدن شاهزاده‌خانم، از شدت حسادت و اندوه می‌میرد و در پایان، جشن ازدواج باشکوه شاهزاده‌خانم و نامزدش برگزار می‌شود.

۳-۴. بررسی پیش‌متن‌های قصه پوشکین

ژوکوفسکی در سال ۱۸۲۶ قصه‌هایی از برادران گریم با نام‌های «زنِ جادوگر»، «رُز خاردار»، «برادر و خواهر»، «رولاند عزیز» و «شنل قرمزی» را ترجمه و در مجله‌ای برای کودکان^{۱۴} به چاپ می‌رساند که اولین ترجمه‌ها از آثار برادران گریم در روسیه محسوب می‌شود و

برادران گریم این کتاب را براساس قصه‌های فرانسوی شارل پرو و دونوآ^{۱۵} نوشته‌اند. به عقیده بسیاری از محققان، قصه‌های این کتاب ساخته و پرداخته نویسندگان نبوده و فقط با زبان و سبک ادبی بسیار عالی نوشته شده و همین باعث شهرت این کتاب گردیده است (Эфендиева, 2016, c. 146).

ژوکوفسکی «اولین کسی بوده که به اهمیت ترجمه این اثر گران‌بها پی برده و دست به ترجمه و انتشار قصه‌های آن زده است» (Березкина, 2004, c. 459). از طرفی ژوکوفسکی در آن زمان تصمیم گرفته بود تا با نویسنده و مترجم دیگری به نام آنا زونتاک که خواهرزاده‌اش بود، قصه‌های ملت‌های مختلف را به روسی ترجمه کند و در

کتابی مستقل انتشار دهند (Семенко, 1975, c. 170). بدین ترتیب، در سال ۱۸۳۱ او «به ترجمه‌های خود از این قصه‌ها رجوع کرده و «رُز خاردار» را اساس نگارش قصه «شاهزاده‌خانم خفته» قرار می‌دهد» (Эфендиева, 2016, c. 147). قصه «رُز خاردار» ترجمه قصه‌ای از برادران گریم به نام «غنچه سرخ‌رُز» بود و

این قصه در کنار قصه «زیبای خفته در جنگل» از مجموعه قصه‌های پریان اثر شارل پرو، منبع الهام ژوکوفسکی در نگارش قصه «شاهزاده‌خانم خفته» بوده است (Там же, c. 148). قصه «غنچه سرخ‌رُز» در واقع «نسخه آلمانی قصه «زیبای خفته» است که خلق اولین نمونه‌های آن به قرن شانزدهم میلادی بازمی‌گردد و برادران گریم آن را در ۱۸۱۲ بازنویسی کرده‌اند و نام قهرمان اصلی از نسخه‌ای نوشته کنت ژوزف آنتون همیلتون گرفته شده است، هر چند که قصه برادران گریم کاملاً منطبق با آن نیست. به‌طورکلی، میان قصه‌های بازپله^{۱۶}، شارل پرو و کتس دونوا هم شباهت‌های اندک ظاهری وجود دارد (Сказочная энцикл., 2005, c. 572).

بررسی‌ها نشان می‌دهد که شارل پرو «زیبای خفته» را در سال ۱۶۹۷ در مجموعه «قصه‌های مامان غازی» قدیم‌ترین نمونه «زیبای خفته»، در یکی از رمان‌های عاشقانه جوانمردانه قرون وسطایی به نام *پرسیرفاریست*^{۱۷} که بین سال‌های ۱۳۳۰ و ۱۳۳۴ نوشته شده، آورده است. در نیمه اول قرن هفدهم نیز جام‌باتیستا بازپله (۱۵۶۶-۱۶۳۲)، شاعر اهل ایتالیا و گردآورنده آثار فولکلور مجموعه‌ای پنج جلدی به نام *قصه قصه‌ها* (۱۶۳۴ - ۱۶۳۶) تدوین می‌کند که در آن قصه‌ای با عنوان «خورشید، ماه و تالیا» (۱۶۳۴) وجود دارد و این اثر را پیش‌متن اصلی قصه «زیبای خفته» اثر شارل پرو می‌دانند (Базиле, 2023, c. 12). در این قصه نیز دختری با خار گل‌پنبه زخمی شده و به خواب رفته و طی اتفاقاتی در خواب به همسری یک پادشاه درمی‌آید و بعد همسر آن پادشاه در صدد انتقام از تالیا برآمده و درنهایت نیروی خیر بر شر پیروز می‌شود و تالیا نجات می‌یابد.

نقد و تحلیل قصه «شاهزاده‌خانم مُرده و هفت بهادر» اثر... مهناز نوروزی و همکار

گرچه درون‌مایه قصه ژوکوفسکی بیشتر منطبق با درون‌مایه قصه شارل پرو است، اما می‌توان شباهت‌هایی میان قصه‌های ژوکوفسکی و پوشکین یافت. در هر دو قصه پوشکین و ژوکوفسکی: شاهزاده‌خانم‌ها در زیبایی زبانزد هستند و به واسطه یک نیروی شر گرفتار مصیبت شده و حس حسادت یا انتقام باعث رخ‌دادن حوادث ناگوار برای آن‌ها می‌شود؛ هر دو جادو شده و سپس طلسم از هر دو برداشته می‌شود؛ یک شاهزاده پسر ناجی آن‌هاست که در انتهای قصه با هم ازدواج می‌کنند؛ و درنهایت، ملکه و جادوگر بدجنس به سزای اعمال خود می‌رسند.

یکی دیگر از قصه‌هایی که می‌توان از منظر بینامتنیت آن را به‌عنوان پیش‌متن قصه پوشکین در نظر گرفت، قصه «آینه سحرآمیز» در فولکلور مردم شرق آفریقا است که ماجرای شبیه به قصه «شاهزاده‌خانم مُرده و هفت بهادر» دارد. آینه سخن‌گو از جمله عناصر جادویی پرتکرار در قصه‌های عامیانه جهان است و در فولکلور کشورهای مختلف از جمله ایتالیا، فرانسه، آلمان، اسکاندیناوی، روسیه و غیره وجود داشته است. در این قصه آفریقایی «دختر زیبای سلطان، ساخارلا، دچار خشم و حسادت نامادری‌اش شده و در جنگل رها می‌شود. نامادری یک آینه سخن‌گو دارد که هنگام بالا آمدن ماه در آسمان، به سراغش رفته و از او می‌پرسد که زیباترین زن دنیا کیست. ساخارلا به کلبه ده برادر شکارچی در جنگل پناه برده و نامادری در صدد کشتن اوست. بار اول با یک کمر بند زهرآلود و بار دوم با میوه‌ای شیرین و آغشته به سم. دخترک را بعد از مُردن در یک تابوت چوبی گذاشته و شاهزاده‌ای با نام مادر او را دیده و همراه خود به قصر پدرش می‌برد. دختر با کمک حکیمان قصر زنده شده و نامادری دست‌آخر می‌میرد. پدر ساخارلا دخترش را در کسوت عروس می‌شناسد و خوشبختی فرا می‌رسد» (48. Каневская и Катасонова, 1980, с. 31). هم‌گونی‌های روایی میان این قصه

و قصه پوشکین هم کاملاً مشهود است. اینکه در هر دو قصه، شاهزاده‌خانم به خواب نرفته و می‌میرد و دیگر نفس نمی‌کشد. یا اینکه در قصه پوشکین سگ آن هفت بهادر برای آنکه بفهماند دختر سیب را گاز زده و به این روز افتاده، سیب را می‌خورد و در دم می‌میرد. در قصه آفریقایی نیز، یک گوسفند از راه رسیده و میوه شیرین سمی را که کنار بدن بی‌جان ساخارلا افتاده می‌خورد و در دم می‌میرد و ده برادر می‌فهمند که دختر با خوردن یک تکه از آن میوه به این روز افتاده است.

در مجموعه قصه‌های آفاناسیف، قصه‌پرداز روسی نیز قصه‌ای از فولکلور مردمان بلاروس با نام «آینه سحرآمیز» آمده که درون‌مایه‌ای مشابه قصه پوشکین دارد.

ماجرای دختر تاجر که بنا به دلایلی مجبور به فرار از خانه شده و به عمارت دو برادر بهادر در دشتی وسیع رسیده و آنجا نامادری و آینه سخن‌گویش با هم‌دستی پیرزنی بدجنس سه مرتبه تلاش می‌کند تا دختر را بکشند و بار سوم، موفق شده و دو برادر او را در تابوت شیشه‌ای گذاشته و سپس خودکشی می‌کنند. در نهایت، شاهزاده‌ای از راه رسیده و جادوی دختر که لای موهای او بوده از بین می‌رود و آن‌ها با هم ازدواج می‌کنند. اما ماجرا اینجا به پایان نمی‌رسد و دختر تاجر که حالا زن شاهزاده است، همه آن‌هایی را که در مصیبت‌های او دخیل بودند، به سزای اعمالشان می‌رساند (101. Афанасьев, 1985, c. 99).

پوشکین خود در دوران تبعیدش در میخائیلوفسکایه قصه‌ای به نام «آینه خودنگر» نوشته که بسیار شبیه قصه خودش «شاهزاده‌خانم مُرده و هفت بهادر» و همچنین «سفیدبرفی و هفت کوتوله» است. در «آینه خودنگر» با یک دختر معمولی روبه‌رو هستیم که از دست نامادری‌اش به جنگل می‌گریزد و به کلبه دوازده راهزن پناه می‌برد. او هم مانند سفیدبرفی سه بار گرفتار جادوی نامادری بدجنس می‌شود و بار سوم با خوردن سیب زهرآلود جادو می‌شود. اما برخلاف سفیدبرفی و شاهزاده‌خانم مُرده،

نقد و تحلیل قصه «شاهزاده‌خانم مُرده و هفت بهادر» اثر... مهناز نوروزی و همکار

دخترک در این قصه به روباه تبدیل می‌شود و در انتهای قصه، بعد از شکسته شدن دوک نخریسی، جادوی دخترک هم باطل شده و دوباره تبدیل به همان دختر زیبا می‌شود (72. Чернышев, 1950, с. 69). عنصر جادویی دوک نخریسی را در قصه‌های «شاهزاده‌خانم خفته» ژوکوفسکی و «زیبای خفته» شارل پرو هم می‌بینیم. در هر دو قصه دست دختر پادشاه با نوک تیز دوک نخریسی زخمی و جادو شده و به خواب می‌رود.

۴-۴. بررسی بینامتنی قصه پوشکین

بنا بر نظریه بینامتنیت، هیچ متنی اصیل، خودبسنده و مستقل نیست و همواره یک و گاهی حتی بیش از یک پیش‌متن را در پیوند با آن می‌توان در نظر گرفت و طبعاً قصه مورد تحلیل ما نیز از این قاعده مستثنی نیست. با توجه به آنچه در بخش پیشین آمده است، قصه‌های متعددی در آثار فولکلور جهان وجود دارند که به لحاظ مضمون، محتوا و حتی ساختار، دارای مناسبات بینامتنی با قصه پوشکین هستند و می‌توان آن‌ها را به‌عنوان پیش‌متن و حتی بیش‌متن این قصه برشمرد، اما به دلیل مجال اندک در پژوهش حاضر، به بررسی پیوند بینامتنی قصه‌های «زیبای خفته» شارل پرو، «سفیدبرفی و هفت کوتوله» اثر برادران گریم و «شاهزاده‌خانم خفته» ژوکوفسکی به‌عنوان پیش‌متن‌های اصلی قصه پوشکین بسنده می‌کنیم. خوانش تطبیقی این قصه‌ها براساس نظریه بینامتنیت زنت مؤید این مطلب است که هرچند در قصه پوشکین با اشاره مستقیم و آشکار از برگرفتنی از قصه‌های دیگر یا برگرفتنی پنهان و به عبارتی سرقت ادبی مواجه نیستیم، اما چنانچه مخاطب با متن قصه‌های پیشین آشنا باشد، به سهولت متوجه پیوند محتوایی و حتی ساختاری میان آن‌ها می‌شود، لذا مناسبات بینامتنی آن‌ها از نوع ضمنی تعیین می‌گردد، چرا که به روشنی حضور یک متن در متنی دیگر قابل مشاهده است. در ادامه، به دلیل محدودیت حجم مقاله، نتایج بررسی وجوه تشابه و تفارق میان قصه پوشکین و

سه قصه دیگر از منظر عناصر داستانی در جدول شماره ۱ ارائه شده‌اند تا بتوان میزان رابطه بینامتنی این متون را به‌طور دقیق‌تر و عمیق‌تر بررسی کرد:

جدول ۱: وجوه تشابه و تفارق میان قصه پوشکین و سه قصه دیگر از ژوکوفسکی، برادران

گریم و شارل پرو

Table 1: Similarities and differences between Pushkin's tale and three)
(other tales by Zhukovsky, the Brothers Grimm, and Charles Perrault

نویسنده	آلکساندر پوشکین	برادران گریم	واسیلی ژوکوفسکی	شارل پرو
عنوان اثر	«شاهزاده خانم مُرده و هفت بهادر»	«سفیدبرفی و هفت کوتوله»	«شاهزاده خانم خفته»	«زیبای خفته»
قهرمانان اصلی	شاهزاده خانم، ملکه/نامادری، هفت بهادر، شاهزاده ایسی	سفیدبرفی، ملکه/نامادری، هفت کوتوله، شاهزاده جوان	پادشاه ماتوی، شاهزاده خانم، جادوگر بدجنس، شاهزاده جوان	پادشاه، شاهزاده خانم، جادوگر بدجنس، شاهزاده جوان
تعداد شخصیت‌ها	چهارده	سیزده	هجده	پانزده
زاویه دید	دانای کل	دانای کل	دانای کل	دانای کل
قالب و فرم اثر	نظم (۲۲ بند شعری)	نثر	نظم (متن پیوسته)	نثر
موضوع	نامادری و دخترخوانده - مبارزه خیر و شر	نامادری و دخترخوانده - مبارزه خیر و شر	مبارزه خیر و شر - عشق	مبارزه خیر و شر - عشق

		- عشق	- عشق - وفاداری	
		خیر و نیکی همیشه پیروز است - عشق از هر چیزی نیرومندتر است	خیر و نیکی همیشه پیروز است - عشق از هر چیزی نیرومندتر است	درون‌مایه
		در آرزوی فرزند بودن همسر پادشاه = به دنیا آمدن سفیدبرفی	به سفر رفتن پادشاه و انتظار ملکه و سپس به دنیا آمدن شاهزاده‌خانم	ساختار قصه
		مرگ ملکه مادر و ورود نامادری خبیث به قصر	مرگ ملکه مادر و ورود نامادری خبیث به قصر	
		بزرگ شدن سفیدبرفی - خشم و حسادت ملکه نامادری - رها شدن سفیدبرفی در جنگل - زندگی سفیدبرفی در کلبه هفت	بزرگ شدن شاهزاده‌خانم - خواستگاری شاهزاده ایلیسی - خشم و حسادت ملکه/نامادری - رها شدن شاهزاده‌خانم در جنگل - زندگی	
		تولد دختر پادشاه	تولد دختر پادشاه	شروع ماجرا
		برگزاری ضیافت پادشاه - دعوت از هفت جادوگر - خشم جادوگر هشتم از دعوت نشدن - طلسم جادوگر خبیث بر دختر -	برگزاری ضیافت پادشاه - دعوت از یازده جادوگر - خشم جادوگر دوازدهم به خاطر دعوت نشدن - طلسم جادوگر خبیث بر دختر -	توالی حوادث

بزرگ شدن شاهزاده خانم - زخمی شدن دست شاهزاده خانم با دوک نخ‌ریسی و به خواب رفتن او و بقیه افراد قلعه - خواب صدساله آنها - حضور شاهزاده جوان و زانو زدن او مقابل بستر شاهزاده خانم خفته - بیدار شدن شاهزاده خانم و بقیه افراد قصر	شدن شاهزاده خانم - زخمی شدن دست شاهزاده خانم با دوک نخ‌ریسی و به خواب رفتن او و بقیه افراد قصر - خواب سیصدساله آنها - پرسه زدن شاهزاده جوان در قصر و دیدارش با شاهزاده خانم خفته - بیدار شدن شاهزاده خانم و بقیه افراد قصر	کوتوله - باخبر شدن ملکه نامادری از زننده بودن سفیدبرفی - سه بار اقدام برای کشتن سفیدبرفی - دوبار نجات و بار سوم به خواب رفتن سفیدبرفی با خوردن سیب - قرار دادن سفیدبرفی در تابوت شیشه‌ای - نجات سفیدبرفی به دست شاهزاده جوان - ازدواج سفیدبرفی با شاهزاده جوان - مرگ نامادری بدجنس	شاهزاده خانم در کلبه هفت بهادر - مسموم شدن شاهزاده خانم با سیب زهرآلود - قراردادن او در تابوت شیشه‌ای و دفن کردنش در دل یک کوه - جست و جوی الیسی برای پیدا کردن شاهزاده خانم - کمک گرفتن الیسی از خورشید، ماه و باد - نجات شاهزاده خانم - مرگ نامادری بدجنس		
حضور شاهزاده جوان و بیدار شدن	بوسیده شدن شاهزاده خانم توسط شاهزاده و	بیدار شدن سفیدبرفی	شکستن تابوت شیشه‌ای توسط شاهزاده الیسی و	نقطه اوج	

نقد و تحلیل قصه «شاهزاده‌خانم مُرده و هفت بهادر» اثر... مهناز نوروزی و همکار

شاهزاده‌خانم	بیدار شدن او		زنده شدن شاهزاده‌خانم	
جشن ازدواج	جشن ازدواج	جشن ازدواج	جشن ازدواج	پایان‌بندی
این قصه دهان به دهان نقل شده و بالأخره به دست من و شما رسیده است.	عروسی، جشن، من خودم آنجا بودم/ در عروسی شراب نوشیدم/ اما شراب از سیبیل‌هایم سُر می‌خورد/ حتی یک قطره وارد دهانم نشد	ندارد	هیچ‌کس در تمام دنیا چنین جشنی ندیده بود/ من خودم آنجا بودم/ آبجو نوشیدم/ فقط سیبیل‌هامو خیس کردم	کلیشه پایانی
فرد علیه فرد	فرد علیه فرد	فرد علیه فرد	فرد علیه فرد	کشمکش
قصر، قلعه، خارج شهر، جنگل کاج	قصر، جنگل کاج	قصر، جنگل کاج و کوهستان	قصر، جنگل کاج و کوهستان	مکان وقوع حوادث
چوب جادویی، جادوگر - دوک، نخریسی	خرچنگ، سخن‌گو - چوب جادویی جادوگر - دوک نخریسی	آینه سخن‌گو	آینه سخن‌گو و عناصر طبیعت: خورشید، ماه و باد	عنصر جادویی در قصه

بررسی‌ها نشان می‌دهد که زاویه دید، درون‌مایه، پایان‌بندی در ساختار قصه و کشمکش از جمله وجوه تشابه کامل میان این قصه‌ها و عناصری مانند شخصیت‌ها، قالب و فرم اثر، موضوع، مکان وقوع حوادث، عنصر جادویی و همچنین، مقدمه‌چینی،

شروع ماجرا، توالی حوادث، نقطه اوج و کلیشه پایانی در ساختار قصه از جمله مصادیق تفارق میان قصه‌ها هستند. به‌طور کلی، هم‌گونی و رابطه بینامتنی میان قصه پوشکین و برادران گریم بیشتر است و ازسویی دیگر، قصه ژوکوفسکی با قصه شارل پرو پیوند بیشتری دارد. برای نمونه، هفت پهلوان یا بهادر که در قصه پوشکین حضور دارند در قصه ژوکوفسکی حضور ندارند و از این حیث قصه پوشکین با قصه «سفیدبرفی و هفت کوتوله» اثر برادران گریم بیشتر قرابت دارد. در قصه پوشکین هم مانند قصه «سفیدبرفی و هفت کوتوله» با عنصر جادویی آینه سخن‌گو، نامادری بدجنس، سیب زهرآلود و تابوت شیشه‌ای برای شاهزاده‌خانم مواجهیم. نکته حائز اهمیت دیگر حضور بن‌مایه وفاداری و تعهد عاشق به معشوق در قصه پوشکین است که در قصه‌های «زیبای خفته»، «سفیدبرفی و هفت کوتوله» و «شاهزاده‌خانم خفته» مشاهده نمی‌شود. در قصه پوشکین وقتی که هفت بهادر به شاهزاده‌خانم زیبا پیشنهاد می‌دهند تا به همسری یکی از آنها در بیاید، شاهزاده‌خانم می‌گوید که نامزد دارد و نمی‌تواند به خواسته آنها تن دهد. ازیک‌سو، این بن‌مایه را در قصه دیگری از برادران گریم با نام «رولاند عزیز» شاهدیم که شخصیت اصلی قصه (دختر جادوشده) به عشق‌اش نسبت به رولاند وفادار می‌ماند و پاداش این وفاداری هم نصیبش می‌شود (Гримм, 2002, с. 267). این وفاداری به محبوب یادآور بخشی در انتهای رمان منظوم *یوگنی آنگین* (۱۸۲۳-۱۸۳۰) اثر پوشکین است، آنجا که یوگنی تازه فهمیده که چه عشقی را از دست داده و از تاتیانا درخواست عشق می‌کند، اما تاتیانا با وجود علاقه عمیق به یوگنی، می‌گوید که دیگر شوهر دارد و باید به او وفادار باشد (Пушкин, 2005, с. 200). به‌طور کلی، مضمون وفاداری زنان از دیرباز در ادبیات باستان روسی انعکاس یافته^{۱۸} و یکی از ابعاد روح روسی دمیده‌شده در قصه پوشکین است. یاری طلبیدن از عناصر طبیعت یعنی خورشید

نقد و تحلیل قصه «شاهزاده‌خانم مُرده و هفت بهادر» اثر... مهناز نوروزی و همکار

و ماه و باد نیز ریشه در قصه‌های فولکلور روسی دارد و بدین ترتیب، پوشکین سعی کرده جلوه‌ای مستقل به قصه‌اش بدهد.

ناهمگونی‌های موجود در این قصه‌ها علی‌رغم درون‌مایه مشترکشان، برای مثال در تعداد برادران، نحوه بیدار شدن شاهزاده‌خانم یا فرجام قصه‌ها، لطمه‌ای بر مناسبات بینامتنی آن‌ها وارد نمی‌سازد و مؤید این نظر ژنت است که «متون می‌توانند به‌وسیله فرایندهای خودپیرایی، حذف، تقلیل، تشدید و... دگرگون شوند. زیرمتن‌ها می‌توانند متحمل فرایندهای بسط، آرایش و گسترش شوند» (آلن، ۱۳۸۰، صص. ۱۵۶ - ۱۵۷) و ازسویی دیگر، «گاهی این دگرگونی‌ها حاصل فرایند «دیگرانگیزش» است؛ به این معنا که نویسنده‌ای متون دیگر را از متن فرهنگی پیش از خود اقتباس می‌کند، اما آن‌ها را مطابق با انگیزه شخصی خود دگرگون می‌کند» (همان، ص. ۱۵۸). بدین‌روی، همه ابعاد یک متن در چارچوب بینامتنیت بررسی پذیرند و نمی‌توان خاستگاه آثار، به‌ویژه قصه‌ها را به یک متن محدود کرد.

۵. نتیجه

بررسی یافته‌های حاصل از تحلیل قصه «شاهزاده‌خانم مُرده و هفت بهادر» اثر آکساندر پوشکین از منظر نظریه بینامتنیت ژرار ژنت نشان داد که این قصه نیز مانند هر قصه دیگری در ادبیات جهان دارای پیش‌متن‌های متعددی بوده و با توجه به زمینه آشنایی نویسنده با آثار فولکلور جهان و همچنین زبان‌های خارجی، این پیش‌متن‌ها از فولکلور روسی فراتر رفته‌اند. در همه قصه‌هایی که در این پژوهش نام بردیم روابط بینامتنی از نوع بینامتنی و حضور متنی در متن دیگر حاکم است. بررسی‌ها حاکی از آن است که هم‌سویی قصه پوشکین با «سفیدبرفی و هفت کوتوله» اثر برادران گریم، بیش از همانندی آن با «شاهزاده‌خانم خفته» اثر ژوکوفسکی یا «زیبای خفته» شارل پرو است و

به بیان دیگر، مطابقت قصه ژوکوفسکی به لحاظ درون‌مایه و ساختار با «زیبای خفته» اثر شارل پرو مشهودتر است. در قصه پوشکین به روشنی می‌توان فرایند بسط و گسترش نسبت به پیش‌متن‌ها را جست. در این قصه، علاوه بر مضمون پیروزی خیر بر شر و قدرت عشق، مضمون وفاداری یا یاری جستن از نیروهای طبیعت هم که در فرهنگ دیرین روسی ریشه و نشان از تمایل پوشکین به نگارش اثری مستقل و با روح ملی دارد، به تصویر درآمده است.

ژوکوفسکی و پوشکین هر دو از یک آبشخور فرهنگی نشئت گرفته بودند و از منظر بینامتنیت این تشابه میان دو اثر ایشان را نمی‌توان به صراحت تأثیرپذیری نامید، بلکه همان‌طور که در تحلیل ساختاری قصه‌ها نیز شاهد بودیم، متن پوشکین را در چندین متن از فرهنگ‌های دیگر از جمله آلمانی و فرانسوی نیز می‌توان مشاهده کرد و این همان چیزی است که در بطن مفهوم بینامتنیت جای دارد. پیوندهای بینامتنی در ژانر قصه به واسطه نشئت گرفتن از آبشخور فرهنگ جهانی بسیار محکم‌تر بوده و تکرار برخی درون‌مایه‌ها و عناصر روایی و ساختاری در این آثار، خود گواهی آشکار بر این ادعاست. در آخر، پُر بیراه نیست که بگوییم بینامتنی در قصه‌ها وسعتی به گستردگی فرهنگ جهانی دارد.

۶. پی‌نوشت‌ها

1. «Сказка о мертвой царевне и о семи богатырях».

در روسی کلمه «باگاتیر» (□□□□□□□□) که از ریشه مغولی است، معادل بهادر فارسی است.

۲. در ماه آگوست ۱۸۲۴ پوشکین بلافاصله پس از گذراندن دوران تبعیدش در جنوب، به دستور امپراتور آلکساندر اول و به دلیل ترویج تعالیم ضد دینی به املاک خانوادگی در روستای میخائیلوفسکایه تبعید شد و تا سپتامبر ۱۸۲۶ در آنجا به سر برد.

نقد و تحلیل قصه «شاهزاده‌خانم مُرده و هفت بهادر» اثر... مهناز نوروزی و همکار

۳. یک مؤسسه آموزشی پسرانه برای تربیت نجیب‌زادگان خانواده‌های درباری و سرشناس بود که در روستای تزارسکویه در نزدیکی پترزبورگ قرار داشت و پوشکین نیز دوران تحصیل ابتدایی خود را آنجا گذراند و این دوران تأثیر بسیار زیادی بر آینده شاعر بزرگ روسیه داشت.

۴. روستای بولدینا در نزدیکی شهر نیژنی - نووگوراد، در واقع میراث خانوادگی پوشکین‌ها بود و پوشکین جوان طی دو سفر و اقامت خود در این روستا در سال‌های ۱۸۳۰ و سپس ۱۸۳۳ تعداد زیادی از آثارش را نگاشت. قصه «شاهزاده‌خانم مُرده و هفت بهادر» در سفر دوم نوشته شده است.

5. Intertextuality of Gerard Genette.

6. «Спящая царевна».

7. «Белоснежка и семь гномов».

8. «Спящая красавица».

9. Transtextuality.

10. Architextuality.

11. Paratextuality.

12. Metatextuality.

13. Hypertextuality.

14. Детский собеседник. 1826. №2. с. 95 - 124.

15. Marie - Catherine d'Aulnoy.

16. Giambattista Basile.

17. "Perceforest".

۱۸. برای مطالعه بیشتر درباره این موضوع به مقاله «سیاست‌های روسیه تزاری در حوزه زنان و خانواده در آسیای مرکزی» (ابراهیمی و نوروزی، مطالعات اوراسیای مرکزی، دوره ۱۶، ش ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۲، صص ۲۷ - ۴۹) مراجعه کنید.

منابع

- احمدی، ب. (۱۳۸۹). ساختار و تأویل متن (نشانه‌شناسی و ساختارگرایی). تهران: نشر مرکز.
- انوری، ح. (۱۳۸۱). فرهنگ سخن. جلد ششم. تهران: سخن.
- رضایی دشت‌ارژنه، م. (۱۳۸۲). نقد تطبیقی سه قصه کهن از کلیله و دمنه و مرزبان‌نامه. ادبیات داستانی، ۱۴، ۵۴ - ۵۶.

دوماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه _____ سال ۱۲، شماره ۵۸، مهر و آبان ۱۴۰۳

رضایی دشت‌ارژنه، م. (۱۳۸۷). نقد و تحلیل قصه‌ای از مرزبان‌نامه براساس رویکرد بینامتنیت.

نقد ادبی، ۱ (۴)، ۳۱ - ۵۱.

سنایی پورناک، ا.، و همکاران (۱۳۹۶). بینامتنیت در ادبیات داستانی معاصر: تأثیرپذیری نثر داستانی معاصر از آثار متون کهن فارسی. ارومیه: یاز.

صادق‌پور، ح. (۱۳۸۷). بینامتنیت در قصه طوطی و حکیم اسرارنامه عطار و طوطی و بازرگان

مولوی از منظر عناصر داستانی. نوشته ح. صادق‌پور. چهارمین همایش بینامتنی در ادبیات و

هنر. آبان‌ماه، دانشگاه تبریز.

صفوی، ک. (۱۳۷۶). مناسبات بینامتنی. گردآورنده: ح. انوشه. تهران: فرهنگنامه ادب فارسی.

آلن، گ. (۱۳۸۰). بینامتنیت. ترجمه پیام یزدانجو، تهران: مرکز.

میرصادقی، ج. (۱۳۶۰). قصه، داستان کوتاه، رمان. تهران: آگاه.

نامور مطلق، ب. (۱۳۸۶). ترامتیت مطالعه روابط یک متن با دیگر متن‌ها. پژوهشنامه علوم

انسانی، ۵۶، ۸۳ - ۹۸.

نامور مطلق، ب. (۱۳۹۰). درآمدی بر بینامتنیت: نظریه‌ها و کاربردها. تهران: سخن.

یوسف‌فام، ع.، و طاهری، ر. (۱۳۹۷). قصه‌های فارسی: ریشه‌یابی داستان‌های «هزار و یک

روز» با رویکرد بینامتنی. فرهنگ و ادبیات عامه، ۶ (۲۲)، ۱۷۹ - ۲۰۳.

Афанасьев А.Н. (1985). Народные русские сказки. В 3 т., Волшебное зеркальце: сказка №211, -М.: Наука.

Бадестова А.В. & Попова И.О. (2007). «Культурологический анализ персонажей немецкой волшебной сказки «Белоснежка» и «Сказки о мертвой царевне и о семи богатырях» А. С. Пушкина», Вестник Северо - Восточного федерального университета им. Аммосова. №4 (3). С. 72 - 76.

Базиле, Джамбатиста. (2023). Сказка сказок, или Забава для малых ребят. Пер. с неап. Петра Епифанова -СПб.: Издательство Ивана Лимбаха.

Барт Р. (1989). От произведения к тексту. Избранные работы: Семиотика. Поэтика. - М.: Прогресс.

- Березкина С.В. (2004). *Спящая царевна. Комментарии*, Жуковский В.А. Полное собрание сочинений и писем: В 20 т. Т.4. –М.: Языки славянских культур.
- БТС: Большой толковый словарь русского языка. Гл. ред.: С.А. Кузнецов. –СПб.: «НОРИНТ».
- Вересаев В.В. (1993). *Спутники Пушкина*. Т.1. –М.: Детская литература.
- Гримм, Якоб и Вильгельм. (2002). *Полное собрание сказок*. Т.1, –М.: «ОЛМА - ПРЕСС».
- Гроссман Л.П. (1960). *Пушкин. Серия биографий: ЖЗЛ*. –М.: Молодая гвардия.
- Гуковский Г.А. (1981). *Пушкин и проблемы реалистического стиля*. –М.: Гослитиздат.
- Гупанова О.В. (2015). «Образная система «Сказки о мертвой царевне и о семи богатырях» // *Юный ученый*, №2 (2). С. 8 - 10.
- Елеонская Е.Н. (1913). «Жуковский – переводчик сказок», *Русский филологический вестник*. №3. с.161 - 170.
- Живичкин М.В. (2015). «Сравнительный анализ сказок В. А. Жуковского «Спящая царевна» и А. С. Пушкина «Сказка о мёртвой царевне и о семи богатырях»» / М. В. Живичкин, А. А. Абаджян, Д. С. Горбачёв [и др.], *Юный ученый*. №1 (1). С. 128 - 133.
- Ильин И.П. (1996). *Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм*. –М.
- История русской поэзии*. Том 1. (1968). Институт русской литературы (Пушкинский дом) –Л.: Наука.
- Каневская Ж.А. & Катасонова Е.Н. (1980). *Волшебное зеркало. Сказки восточной Африки*. –М. Детская литература.
- Колесникова Т.А. (2017). «Бродячий сказочный сюжет о «Спящей красавице» в русской и зарубежной литературе и фольклоре» / Т. А. Колесникова, М. С. Мушкатина, Е. Н. Тимофеева, *Весенний школьный марафон : материалы IV Междунар. науч. - практ. конф. школьников*. — □□□□□□□□□□: □□□ «□□□□□□□□□□ □□□□», □. 52–63.
- Непомнящий В.С. (1987). *Поэзия и судьба. Над страницами духовной биографии Пушкина*. –М.: Сов. писатель.

- Николюкин А.Н. (2001). *Литературная энциклопедия термины и понятий*. –М.: НПК «Интелвак».
- Новиков В.И. (2014). *Пушкин. Серия биографий: ЖЗЛ*. –М.: Молодая гвардия.
- Пропп В.Я. (1984). *Русская сказка*. –М.: Лабиринт.
- Пушкин А.С. (1937 - 1959). *Полн. собр. соч.: в 17 т./ Т.3*. –М.; Л.: АН СССР.
- Пушкин А.С. (2005). *Собрание сочинений в 6 т., Т.5: Евгений Онегин. Драматические произведения*. –М.: Вагриус.
- Сейджелиева С.Ш. (2019). «Сравнительный анализ сказок «Белоснежка и семь гномов» братьев Grimm и «Сказки о мертвой царевне и о семи богатырях» А.С. Пушкина», *Сборник трудов научно - практической конференции для студентов и молодых ученых, с. Соколиное, 31 августа – 1 сентября*. С. 348 - 350.
- Семенко И. (1975). *Жизнь и поэзия Жуковского*. –М.: Худож. Лит..
- Сказочная энциклопедия* (2005). Под общей ред. Натлии Будур. –М.: «ОЛМА - ПРЕСС».
- Филин М.Д. (2008). *Арина Родионовна. Серия биографий: ЖЗЛ*. –М.: Молодая гвардия.
- Цявловский М.А. (1991). *Летопись жизни и творчества А.С. Пушкина 1799 - 1826*, Л.: Наука.
- Чернышев В.И. (1950). *Сказки и легенды пушкинских мест*. –М., –Л.: Издательство АН СССР.
- Эфендиева Н.Р - К. (2016). «Сказки В.А. Жуковского в русском и западноевропейском литературном контексте, *Магистер. дисс., Национальный исследовательский томский государственный университет (НИ ТГУ)*, Томск.

References

- Afanasyev, A. N. (1985). Russian folk tales. In 3 vol., *The Magic Mirror: Fairy Tale No. 211*, Nauka. (in Russian)
- Ahmadi, B. (2010). *Structure and interpretation of the text (semiotics and structuralism)*. Markaz. (in Persian)
- Allen, G. (2001). *Intertextuality* (translated into Farsi by Payam Yazdanjo). Markaz.

- Anvari, H. (2002). *Sokhan Dictionary, Vol. 6*. Sokhan Publishing. (in Persian)
- Badestova A.V. & Popova I. O. (2007) Cultural analysis of characters in the German fairy tale Snow White and The Tale of the Dead Princess and the Seven Knights by A. S. Pushkin,” *Bulletin of the North-Eastern Federal University named after Ammosov*. 4(3). pp. 72-76. (in Russian)
- Barthes, R. (1989). *From work to text*. Progress. (in Russian)
- Basile, G. (2023). *The tale of tales, or entertainment for little ones* (translated into English from Neapolitan by Petr Epifanov). Ivan Limbach Publishing. (in Russian)
- Beryozkina, S. V. (2004). *The sleeping princess. Comments*, in Zhukovsky, V. A. *Complete Collection of Works and Letters: In 20 volumes. Vol. 4*. Moscow: Languages of Slavic Cultures. (in Russian)
- BTS: Big Explanatory Dictionary of the Russian Language*. Chief editor: S. A. Kuznetsov. St. Petersburg: NORINT. (in Russian)
- Chernyshev, V. I. (1950). *Tales and legends of Pushkin's places*. Publishing House of the Academy of Sciences of the USSR. (in Russian)
- Efendieva, N. R. K. (2016). *Zhukovsky's fairy tales in Russian and Western European literary contexts*. Master's Thesis, National Research Tomsk State University (NITGSU), Tomsk. (in Russian)
- Eleonskaya, E. N. (1913). Zhukovsky – translator of tales. *Russian Philological Bulletin*, 3, 161-170. (in Russian)
- Fairy Tale Encyclopedia*. (2005). General Editor: Natalia Budur. Moscow: OLMA-PRESS. (in Russian)
- Filin, M. D. (2008). *Arina Rodionovna. series of biographies: ZhZL. Molodaya Gvardiya*. (in Russian)
- Grimm, J. (2002). *Complete collection of tales. Vol. 1*. OLMA-PRESS. (in Russian)
- Grossman, L. P. (1960). *Pushkin. series of biographies: ZhZL. Molodaya Gvardiya*. (in Russian)
- Gukovsky, G. A. (1981). *Pushkin and the problems of realistic style*. Goslitizdat. (in Russian)
- Gupanova O. V. (2015). Imagery system in The Tale of the Dead Princess and the Seven Knights. *Young Scientist*, 2(2), 8-10. (in Russian)
- History of Russian Poetry. Vol. 1. (1968). *Institute of Russian literature (Pushkin House)*. Nauka. (in Russian)

- Ilyin, I. P. (1996). *Poststructuralism. deconstruction. postmodernism.* Moscow. (in Russian)
- Kanevskaya, Zh. A., & Katasonova, E. N. (1980). *The magic mirror. tales of East Africa.* Children's Literature. (in Russian)
- Kolesnikova T. A. (2017). The wandering fairy tale plot of "Sleeping Beauty" in Russian and foreign literature and folklore. T.A. Kolesnikova, M.S. Mushkatina, E.N. Timofeeva, Spring School Marathon: Materials of the IV International Scientific-Practical Conference of Schoolchildren. Cheboksary: CNS "Interactive Plus", pp. 52-63. (in Russian)
- Mirsadeghi, J. (1981). *Story, short story, novel.* Agah. (in Persian)
- Namvar Motlagh, B. (2007). Transtextuality: A study of the relationships between texts. *Human Sciences Research*, 56, 83-98. (in Persian)
- Namvar Motlagh, B. (2011). *An introduction to intertextuality: theories and applications.* Sokhan. (in Persian)
- Nepomnyashchy, V. S. (1987). *Poetry and destiny. On the pages of Pushkin's spiritual biography.* Soviet Writer. (in Russian)
- Nikolyukin, A. N. (2001). *Literary encyclopedia of terms and concepts.* NPK "Intelvak". (in Russian)
- Novikov, V. I. (2014). *Pushkin. series of biographies: ZhZL.* Molodaya Gvardiya. (in Russian)
- Propp, V. Y. (1984). *Russian fairy tale.* Labyrinth. (in Russian)
- Pushkin, A. S. (1937-1959). *Complete works: In 17 Vol.; Vol. 3.* Academy of Sciences of the USSR. (in Russian)
- Pushkin, A. S. (2005). *Collected works in 6 Vol.; Vol. 5: Eugene Onegin. dramatic works.* Vagrius. (in Russian)
- Rezaei Dasht Arzhane, M. (2003). Comparative critique of three ancient tales from Kalila and Dimna and Marzban-Nameh," *Narrative Literature*, 1(74), 54-56. (in Persian)
- Rezaei Dasht Arzhane, M. (2008). Critique and analysis of a tale from Marzban-Nameh based on the intertextuality approach," *Literary Criticism*, 1(4), 31-51. (in Persian)
- Sadeqpour, H. (2008). Intertextuality in the tale of the parrot and the sage of Attar's Asrar-Nama and the parrot and the merchant of Rumi from the perspective of narrative elements," *The Fourth Intertextuality in Literature and Art Conference*, November, University of Tabriz.
- Safavi, K. (1997). *Intertextual relations* (edited by Hassan Anousheh). The Persian Literature Encyclopedia. (in Persian)

نقد و تحلیل قصه «شاهزاده‌خانم مُرده و هفت بهادر» اثر... مهناز نوروزی و همکار

- Sanaei Pournak, A. et al. (2017). *Intertextuality in contemporary fiction: influence of contemporary prose on Persian classical texts*, Yaz. (in Persian)
- Seizhelieva S. Sh. (2019). Comparative analysis of the Grimm Brothers' Snow White and the Seven Dwarfs and A.S. Pushkin's The Tale of the Dead Princess and the Seven Knights. Proceedings of the Scientific-Practical Conference for Students and Young Scientists, Sokolinoye, August 31 – September 1. pp. 348-350. (in Russian)
- Semenko, I. (1975). *Life and poetry of Zhukovsky*. Art Literature. (in Russian)
- Tsyavlovsky, M. A. (1991). *Chronicle of Pushkin's life and work 1799-1826*. Nauka. (in Russian)
- Veresaev, V. V. (1993). *Pushkin's companions*. Vol. 1. Children's Literature. (in Russian)
- Yousef-Fam, A., & Taheri, R. (2018) Persian stories: tracing the origins of the tales in one thousand and one days with an intertextual approach,” *Folklore and Popular Literature*, 6(22), 179-203. (in Persian)
- Zhivichkin M. V. (2015). Comparative analysis of V. A. Zhukovsky's Sleeping Princess and A. S. Pushkin's The Tale of the Dead Princess and the Seven Knights,” / M.V. Zhivichkin, A.A. Abadzhyan, D.S. Gorbachev [and others]. *Young Scientist*, 1(1), 128-133. (in Russian)

